

*Ступень М.Г.,
д.е.н., професор,
декан земельного факультету,
Львівський національний аграрний університет
Андрушенко В.Ю.,
здобувач,
Львівський національний аграрний університет*

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СІЛЬСЬКОМУ ЗЕЛЕНОМУ ТУРИЗМІ

Анотація. У статті проведено аналіз сучасного стану природних ресурсів, названо основні пріоритети, які дають можливість розвитку сільського зеленого туризму на Житомирщині, а також дано характеристику розвитку галузі сільського зеленого туризму в різних адміністративних районах області та вказано на окремі позитивні зрушення й означено подальшу перспективу в галузі туризму на теренах Житомирської області.

Ключові слова: земельні ресурси, сільський зелений туризм, раціональне використання, природно-заповідний фонд.

Постановка проблеми. Все більш популярнішим в Україні стає сільський зелений туризм, адже українське село має надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, даровані природою мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Нині сільський зелений туризм як вид бізнесу на Житомирщині розвинений не дуже добре, так як раціональне використання земельних ресурсів є недостатньо опрацьованим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики сільського зеленого туризму можна знайти в працях О. Бейдика, В. Стафійчука, В. Смаля, Ю. Зінько, Н. Кудлої, В. Кифяка, М. Крачила, Т. Ткаченка, М. Рутинського та ін. Результати досліджень науковців охоплюють широке коло зазначеної проблеми. Одні з них детально досліджували роль і значення земельних ресурсів у сільському зеленому туризмі, інші – вплив туризму на соціально-економічний розвиток регіону.

Незважаючи на те що в останні роки зазначена тематика висвітлена в теоретичних і практичних дослідженнях, присвячених питанням розвитку сільського туризму в Україні, на сьогодні проблематику даної теми розглянуто недостатньо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Справа розвитку сільського зеленого туризму має реальну державну перспективу. Поліпшення соціально-економічної ситуації сільської місцевості дасть змогу поповнити місцеві бюджети, а також вирішити ряд проблем сільських територій. Проблема є дуже складною в теоретичному і практичному плані та потребує наукового підходу щодо прийняття ефективних рішень в плані цього питання.

Мета статті полягає у дослідженні раціонального використання земельних ресурсів у сільському зеленому туризмі Житомирської області.

Вклад основного матеріалу дослідження. У світовій туристичній економіці сільський туризм визначається як туризм, що підтримує розвиток аграрних регіонів, збереження культурної спадщини й екології села, відродження місцевих традицій і продуктів. Такий вид туризму характеризується регіональною ідентифікацією й задовольняє потреби туристів у розміщенні, харчуванні, дозвіллевій діяльності й інших послугах, які сприяють стійкому розвитку соціальної сфери села й відповідають вимогам сучасного суспільства до рекреаційної сфери з позиції соціального єднання міста й села.

Сільський туризм – форма відпочинку у сільській місцевості в приватній садибі сільського господаря з широкими можливостями використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону. Організатором виступає сільська родина, яка надає власне житло та забезпечує продуктами харчування, виробленими в особистому селянському господарстві. Сільський туризм неможливий у містах і селищах міського типу.

Відповідно до словника С. Медлика, сільський зелений туризм (rural tourism) – це вид туризму, зосереджений у сільській місцевості, що передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів по обслуговуванню туристів із провідниками й екскурсоводами [1, с. 41].

Сільські адміністративні райони Житомирської області мають низьку густоту населення, що є результатом малих і середніх за кількістю населення населених пунктів. Програма сільського розвитку організації і економічній співпраці в рамках розвитку європейського сільського туризму надає перевагу критерію 150 осіб на 1 км. кв. Села Житомирщини за розмірами є малими, а населення в кожному з них не перевищує 10 тис. мешканців. Якщо взяти за основу критерії західних дослідників щодо сільських поселень, то села Житомирщини є привабливими на сільських територіях і вони загалом відповідають європейським стандартам.

Таким чином, сільські території області, де започатковується розвиток сільського зеленого туризму, характеризуються відкритим простором, з різною системою розселення, малою густотою населення та малими селами з кількістю населення до 10 тис. осіб, а отже, відповідають традиційному стилю життя у сільській місцевості.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму Житомирщини зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села.

Розвитку сільського зеленого туризму в області сприяють такі фактори:

- зростаючий попит мешканців українських міст та іноземців на відпочинок у сільській місцевості;
- унікальна історико-етнографічна спадщина села;
- багаті рекреаційні ресурси;
- екологічна чистота сільської місцевості;
- відносно вільний сільський житловий фонд для прийому туристів,
- наявність вільних трудових ресурсів для обслуговування туристів;
- традиційна гостинність господарів та доступна ціна відпочинку;
- можливість надання комплексу додаткових послуг з екскурсій, риболовлі, збирання ягід і грибів, катання на конях тощо.

Однак сільський туризм на Житомирщині не став пріоритетним напрямком розвитку господарського комплексу, хоча є всі сприятливі для цього умови, які у подальшому можуть дати неабиякий результат.

Розвиток сільського зеленого туризму зможе забезпечити збільшення реальних доходів селян за рахунок:

- надання послуг з прийому та проживання туристів;
- облаштування туристичних маршрутів та надання екскурсійних послуг;
- транспортного обслуговування туристів;
- сггерської діяльності (полювання, аматорське та спортивне рибальство);
- надання послуг з прокату туристичного спорядження;
- виробництва та реалізації туристам екологічно чистих продуктів харчування, надання кулінарних послуг;

Таблиця 1

Структура земельного фонду Житомирської області

Назва	Тис. га
Територія, усього	2982,7
Землі сільськогосподарського призначення	1583,0
У тому числі сільськогосподарські угіддя (3,6% від площ сільськогосподарських угідь України)	1510,8
з них рілля	1107,9
Ліси та лісовкриті площі	1123,2
Забудовані землі	88,8
Землі під водою	48,6
Відкриті заболочені землі	101,0
Інші землі	38,1
Частка розпайованої землі	1100,1

Джерело: складено на основі [3]

Таблиця 2

Структура природно-заповідного фонду Житомирської області

Назва категорії заповідності	Кількість об'єктів, шт.	Площа, га
1. Території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення		
Національні природні парки	-	-
Природні заповідники	2	50976,84
Біосферні заповідники	-	-
Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва	5	119,8
Заказники	10	6757,0
Пам'ятки природи	2	51,0
Ботанічні сади	1	35,4
Зоопарки	-	-
Дендропарки	-	-
Разом:	20	57940,04
2. Території та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення		
Заповідні урочища	-	-
Заказники	145	78304,16
Пам'ятки природи	35	93,69
Ботанічні сади	-	-
Зоопарки	-	-
Дендропарки	3	14,9
Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва	18	228,68
Регіональні ландшафтні парки	-	-
Разом	201	78647,93
Усього	221	136581,97

Джерело: складено на основі [3]

- реалізації товарів народних промислів;
- проведення культурно-розважальних заходів з урахуванням історико-етнографічної спадщини (анімації).

Значне поширення у Житомирській області практики організації сільського сервісу вирішує низку напружених соціальних проблем на сільських територіях, зокрема масового безробіття.

У світі сільський зелений туризм розглядається як альтернатива сільському господарству за розмірами отриманих прибутків. До того ж розвиток інфраструктури сільського туризму не вимагає таких значних капіталовкладень, як інші види туризму, і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без додаткових інвестицій. Скорочення міграції з сіл до міст надасть змогу заощадити значні фінансові й матеріальні ресурси, адже, за підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі [2].

Для оцінки використання земельних ресурсів у сільському туризмі розглянемо структуру земель Житомирської області за їх призначенням (табл. 1).

З таблиці 1 бачимо, що землі сільськогосподарського призначення складають 1 583,0 тис. га, це становить 53,1% від всієї території, яка складає

2 982,7 тис. га. У тому числі сільськогосподарські угіддя мають 1 510,8 тис. га, а це 3,6% від площ сільськогосподарських угідь України. В свою чергу, ліси та лісовкриті площі становлять 37,6%, землі під водою – 1,6%, а відкриті заболочені землі – 3,4% всієї території.

Основу привабливості регіону в сфері туризму складають як історичні пам'ятки (62 об'єкта Державного реєстру нерухомих пам'яток України), так і природні умови, які сприяють розвитку багатьох видів сучасного туризму. Полісся – це край озерних, річкових і лісових ландшафтів [4, с. 137]. На території Житомирської області налічується три гідрологічні заказники [5, с. 92]. Бальнеологічні ресурси представлені радоновими лікувальними водами, торфовими та сапропелевими лікувальними грязями [6, с. 76, 80].

За станом на 01.01.2014 р. на території області розташовано два об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: Поліський природний заповідник площею 20 104 га створено у 1968 р. на території Овруцького і Олевського районів. Найбільш типовий ландшафт представлений великими болотними масивами, сосновими лісами, унікальними водно-болотними угрупованнями. Переважають соснові ліси, зокрема, середньовікові та пристигаючі – зеленомошні, чорнишеві, лишайникові, сфагнові, а також березово-соснові. У заповіднику охороняється 45 видів ссавців, 195 – птахів, 11 – земноводних, 7 – плазунів, близько 1000 видів комах та 19 видів риб. Флора має бореальний та неморальний характер і включає 607 видів вищих рослин, 139 – мохів та 149 – лишайників, десятки видів грибів і водоростей.

Указом Президента України від 11. 12. 2009 р. № 1038/2009 на території Народицького району створено природний заповідник «Древлянський» площею 30 872,84 га. Відповідно до рішення обласної ради від 15.12.2011 р. № 373, змінено (зменшено з 40 055,6 га на 9 182,76 га) площу ландшафтного заказника місцевого значення «Древлянський», оскільки згаданий природоохоронний об'єкт загальнодержавного значення утворено у його межах. На сьогодні на території області налічується 221 об'єкт природно-заповідного фонду загальною площею 136,58 тис. га, відсоток заповідності становить 4,5%.

У таблиці 2 показано структуру природно-заповідного фонду, де детально розглянуто території та об'єкти фонду як місцевого, так загальнодержавного значення. Можна сказати, що область має потужний природний потенціал, який за раціонального використання може дати хороший економічний дохід для регіону.

Таблиця 2 розділена на дві частини, в першій ми бачимо об'єкти та території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, де по кількості об'єктів разом вони складають 20 штук, з яких найбільший показник мають заказники – 10 штук, але за площею в області найбільший показник мають два природні заповідники площею 50 976,84 га. Разом територія загальнодержавного значення має 57 940 га.

Якщо подивитися на другу частину таблиці 2, де показано територію та об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення, бачимо найбільший показник по кількості – це заказники 145 штук, які мають площу 78 304,16 га, що складає 99% території фонду місцевого значення і 57% від загальної площі природно-заповідного фонду Житомирської області.

Розглядаючи вищепоказані статистичні дані по Житомирській області, можна з впевненістю сказати, що область є перспективною для організації масового відпочинку та характеризується значними водними і лісовими ресурсами, які якісно впливають на умови краю, що робить його привабливим для туристів. Значні особливості досліджуваного регіону вказують на високий відсоток природно-заповідної мережі, достатню кількість привабливих місць поблизу річок і озер, де успішно розвивається сільський туризм.

Сільський зелений туризм варто розглядати як один із засобів диверсифікованості джерел доходів сільського населення, як компонент комплексного розвитку сільських територій і сільської інфраструктури, а також як один з факторів стратегії подолання бідності в сільській місцевості. Саме тому у країнах, які розвиваються, сільський зелений туризм усіляко підтримується й заохочується державою, доступ до діяльності в цій сфері максимально спрощений, а суб'єкти, які надають послуги в цій сфері, одержують усілякі преференції, у тому числі й податкові.

Сільський зелений туризм корисний як для відпочиваючих, так і для господарів – селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Його розвиток також сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на всіляку підтримку з боку держави [7, с. 138–143].

Висновки. Отже, за результатами досліджень названо основні пріоритети, які уможливають розвиток у Житомирському регіоні сільського зеленого туризму. Дано характеристику сучасного стану розвитку галузі сільського зеленого туризму в адміністративних районах області. Наведено окремі позитивні зрушення та подальші перспективи в галузі туризму на теренах Житомирщини.

Література:

1. Dictionary of Travel. Tourism and Hospitality / Ed.S. Medlik. – Butterworth-Heinemann Etd., 1993. – P. 43.
2. Європейський банк реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebrd.com>.
3. Паспорт області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zhitomir-region.gov.ua/doc/pasport_2014.pdf.

4. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу : [навч. посіб.] / І.В. Смаль. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 336 с.
5. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України : [навч. посіб.] / О.О. Бейдик. – К. : Альтерпрес, 2009. – 400 с.
6. Стафійчук В.І. Рекреалогія : [навч. посіб.] / В.І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2008. – 264 с.
7. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В.І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 1. – 218 с.

Ступень М.Г., Андрушенко В.Ю. Использование земельных ресурсов Житомирской области в сельском зеленом туризме

Аннотация. В статье проведен анализ современного состояния природных ресурсов, названы основные приоритеты, которые дают возможность развития сельского зеленого туризма на Житомирщине, а также дана характеристика развития отрасли сельского зеленого туризма в разных административных районах области и указано на отдельные положительные сдвиги. Обозначена дальнейшая перспектива в области туризма на территории Житомирской области.

Ключевые слова: земельные ресурсы, сельский зеленый туризм, рациональное использование, природно-заповедный фонд.

Stypen M.G., Andrushenko V.Yu. Utilization of land resources of Zhytomyr region in green rural tourism

Summary. The article presents analysis of current conditions of natural resources, names main priorities, enabling development of green rural tourism in Zhytomyr region, gives characteristic of development of the branch of green rural tourism in different administrative districts of the region, defining some positive move and outlines further prospects in the branch of tourism on the area on Zhytomyr region.

Keywords: land resources, green rural tourism, rational utilization, natural-reserve fund.